

MUHİBBİ DİVANİ'NDA MITOLOJİK VE EFSANEVİ KAHRAMANLAR

Gülistan EKMEKÇİ*

Öz

Mitolojik öğeler altı yüzyıl devam eden Divan edebiyatını besleyen ana kaynaklardan birisidir. Özellikle İran mitolojisinden yararlanan şairlerimiz zengin ifade gücüne ulaşmışlardır. İran mitolojisinde geçen ünlü padişahlara, savaşçılara ve pehlivanlara telmihte bulunarak anlatımlarını güçlendirmişlerdir. Divan şairlerinin mitolojik ve efsanevi kahramanları kullanımlarını örneklemek için bu çalışmayı yapma gereği duyduk. Bu çalışmamızı yaparken Osmanlı Tarihi'nde uzun süren, parlak saltanatıyla iz bırakan Muhibbi'nin, divanındaki mitolojik ve tarihi şahsiyetleri hangi amaçlarla kullandığını tespit ettik. Muhibbi divanı'ndaki bütün beyitleri inceleyerek, konuyu en güzel örnekleyen beyitleri seçtik. Muhibbi, aşkının büyüklüğünü ifade etmek için Leyla ile Mecnun, Süheyl ile Nevbahar, Ferhat ile Şirin, Vamık ile Azra aşkıyla kıyasta bulunduğunu tespit ettik. Böylelikle şairin, şiirinin anlam gücünü mitolojik kahramanlarla güçlendirdiğini tespit ettik. Dünyanın geçiciliğini ifade etmek için Dârâ, Keykubad ve Keyhüsrev, Feridun'dan eser kalmadığını belirttiğini tespit ettik. İnsanoğlunun zamana yenik düşeceğini daha iyi ifade etmek için Rüstem, Neriman ve Zâl'dan örnekler verdiğini tespit ettik. Çalışmamızda bu kullanımların örneklerine yer verdik. Muhibbi divanı, mitolojik ve efsanevi, tarihi unsurlar bakımından zengin bir kullanıma sahiptir.

Anahtar kelimeler: Muhibbi Divanı, Mitoloji, Efsanevi kahramanlar, Divan edebiyatı, İran mitolojisi.

MYTHOLOGICAL AND LEGENDARY HEROES MUHİBBİ'S DİVAN

Abstract

Mythological elements have been one of the main sources nourishing six hundred years of Divan literature. Especially, the poets making use of Iranian mythology have reached a rich power of expression. They have strengthened their manner of telling by referring to famous sultans and warriors of Iranian mythology. We regard conducting this study to illustrate Divan poets' use of mythological and legendary elements. While conducting this study, we have determined Muhibbi's, who left his mark on Ottoman history with his long-lasting and bright sultanate purposes for using mythological and historical figures. By examining all couplets in Muhibbi's Divan, we chose the best exemplars of the topic. We have determined that he compares his love with those of Layla and Majnun, Suheyl and Nevbahar, Ferhat and Shirin and Vamık and Azra to express the greatness of his love. Hereby, we have found out that the poet strengthens the meaning of his poetry with mythological elements. We have determined that he states nothing remains from Dara, Kayqubad, Kay Khusrew and Fereydoon to show the ephemerality of life. We have found out he gives examples from Rostam, Narima and Zal to indicate that humankind will be defeated by time. We have given place to the examples of these usages in our study. Muhibbi's poetry has a rich usage in terms of mythological, legendary and historical elements.

Keywords: Muhibbi's Divan, Mythology, Legendary heroes, Divan literature, Iranian mythology¹

GİRİŞ

Türk edebiyatında büyük bir gelenek teşkil eden Divân şiiri, çok köklü ve güçlü edebi hususiyetlerle varlık sahasını yıllarca diri tutmuş ve çok zengin bir kültür ögesi olarak zikredilmiştir. "Divan edebiyatında gelenek, şiirin şekli yönünü değişmez ve dışına çıkılmaz surette tespit ettiği gibi muhtevayı da belirli bir daire içinde sınırlandırmıştır. Her şairin geleneğe belirlenmiş ve mutlaka seçip kabul etmek mecburiyetinde olduğu önceden hazır

* Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Edebiyatı.

konu ve duygular, yerlerine başkalarının konulamayacağı motiflerle sabitlemiş bir imaj sistemi vardır” (Akün, 2013: 123).

Mit kavramının kesin bir tanımı yapılamamakla birlikte daha çok bu kavramın neleri içine aldığı üzerinde durulmuştur. Nimet Yıldırım, “mit” kavramının kapsamı ve tanımıyla ilgili şunları belirtir: Eski çağlarda yaşamış insanların doğa olaylarına, sosyal ilişkilere ve dinsel inanışlara bakış açılarının yorumlanması olarak nitelenen mitolojinin konusu ilkel insanlar ve insanüstü varlıkların başından geçen masalsı olaylardır. Her ulusun mitolojisi o ulusun tarihini, efsanelerini, destanlarını ve kahramanlık öykülerini, tanrılarını ve inanç sistemlerini, masallarını ve söylencelerini barındırır. Mitoloji, hayali bir anlatım içine hayallerde yer etmiş yarı tanrılar ve kahramanların hikâyelerini de katan ve ilk çağlara, daha doğrusu arkaik bir zaman türüne, tarihsel zaman ötesindeki başlangıç zamanına dayanan bir öykü anlatım biçimidir (Yıldırım, 2008: 11).

Divan edebiyatının kaynakları arasında İslam kültürünün bilim dalları, İslam tarihi, İran mitolojisi, Türk tarihi ve milli kültür unsurları önemli yer tutar (Mengi, 2012: 23). Divanlar, mesneviler, şiir mecmuaları ve mensur eserler Divan edebiyatının birinci dereceden kaynaklarıdır. Edebiyat bilgi ve teorisiyle ilgili eserler, biyografik eserler, ansiklopediler, kavram ve terim ansiklopedileri, sözlükleri, sözlükler, edebiyat tarihleri, antolojiler ve kataloglar da bu edebiyatın önemli kaynaklarından (Horata, 2009: 17-50). İslâm’ın yayılması pek çok toplumun, kültürel yapısını önemli ölçüde etkiler. Hiç şüphesiz bu etkilenmenin en fazla olduğu toplumların başında Türkler ve İranlılar gelir. İranlılar İslamiyet’i tanıdıktan sonra İslâm etkisindeki Farsçayla yeni bir edebiyat oluştururlar. Fars edebiyatının oluşturduğu ürünlerden Türkler büyük ölçüde etkilenirler. Ve başlangıçta Fars edebiyatından da etkilenerek gelişen Divan edebiyatı, zamanla Türklerin mükemmel ve orijinal eserler verdiği bir edebiyat halini alır. Bu bağlamda Fars edebiyatını besleyen temel kaynaklar Türk edebiyatını da besleyen temel kaynaklar olur. Böylelikle Fars edebiyatını besleyen mitolojik kişiler, olaylar, efsaneler, söylentiler Eski Türk Edebiyatı’nın önemli kaynakları haline gelir. Doğu kültürüne ait kimi mitolojik öğeler, imgesel değerleriyle, her devir Türk şiirine kaynak teşkil eder (Şişman ve Kuzubaş, 2012: 15).

Çalışmamızda Muhibbî Dîvânı’nda bulunan 2799 gazel, 1 elif-nâme, 1 tercî-i bend, 18 muhammes, 30 murabba, 5 nazım, 51 dörtlük ve 217 beyit taranmış, oluşturularak muhtevaya uygun beyitler işlenmiştir. Divân şiirinde mitolojik ve efsanevi kahramanlar ile ilgili beyitler incelenmiştir. Söz konusu kahramanların, Muhibbî divânında nasıl ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Mitolojik ve efsanevi kahramanlar ile ilgili birçok kavram ve benzetme söz konusu olduğu için birbirine anlam yakınlığı olduğunu düşündüğümüz kavram ve benzetmeler gruplandırılmıştır. Çalışmamızda kullandığımız beyitler Prof. Dr. Coşkun Ak (1987) tarafından hazırlanan Muhibbî Dîvânı adlı yayından alınmıştır.

MUHİBBİ DİVANI'NDA MİTOLOJİK ve EFSANEVİ ŞAHISLAR

Acem Kaynaklı Şahıslar

Behram

Cesaret, kahramanlık ve adaleti yönüyle ön plana çıkan Behram, İran'ın Sasâniyân sülalesinden Yezdgird'in oğlu olan hükümdardır. Yaban eşeği avına merakı olmasından ötürü yaban eşeği anlamına gelen gûr sıfatıyla anılmıştır. Rivayetler, yine yaban eşeği avındayken bir çukura düşüp öldüğü yönündedir. Behram sözcüğünün birçok anlamı olmakla beraber divan Şairleri tarafında cesareti, kahramanlığı ve adaletiyle ünlü padişah olarak ele alınır ve bu doğrultuda çeşitli hayallere konu olur. Ayrıca gûr kelimesinin mezar anlamına gelmesinden de istifade edilerek bu mazmuna dünyanın geçiciliği, zevk u safânın sona ermesi gibi anlamlar da yüklenmiştir (Yıldırım, 2008, 142-144).

Tâc ü taht ü zûr-ı bâzûya Muhibbî bakma gel

Hîç bilür misin ki şimdi kandedür Bâhrâm-ı Gûr (s. 147, 374/6)

Muhibbi, ne taca ne tahta ne de bilek gücüne, iktidara bakma. Hiç bilir misin, meşhur pehlivan, Behram-ı Gur şimdi nerededir?

Muhibbi, Behram-ı Gur sembolünde dünyanın geçiciliğini vurgulamıştır.

Muhibbî 'âkil isen sana örnek

Bu yitmez mi ne oldı gûr-ı Behram (s. 574, 1930/7)

Muhibbi, akıllı isen sana Behram-ı Gur örnek olarak yetmez mi? Muhibbi, Behram-ı gurun dünyada olmadığını hatırlatarak, dünyanın hiçbir padişaha kalmadığı gibi kendisine de kalmayacağını hatırlatıyor.

Cemşid (Cem)

İran'da hüküm süren Pişdadıyan sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı olan Cemşid, ilk defa demiri eritip işleyen kişi kabul edilmiştir. Zırh, kılıç ve silahlar yapmış, renkli ipek ve pamuklu kumaş kullanmıştır. Dokuma, terzilik ve gemicilik işlerini halka öğretmiştir. Birçok madeni keşfedip kullanan Cemşid, kendisi için tıpkı Hz. Süleyman'ın tahtı gibi havada hareket eden değerli taşlarla süslü bir taht yaptırmıştır. Hükümdarlığının üç yüz yılı büyük bir refah içinde geçen Cem, Şeytanın da etkisiyle kibre kapılmış ve heykellerini yaptırıp halkı kendisine tapınmaya zorlamıştır. Bunun sonucunda cezalandırılmış, tahtı Dahhak'ın eline geçmiştir. Cemşid'in güçlü bir hükümdar olmasının yanında üzerinde en çok durulan özelliği Şarabı bulan kişi olmasıdır. Ayrıca dünyanın dört bir yanını gösterebilen bir kadehe sahip olduğu düşünülen Cem, Câm-ı Cem ve Câm-ı cihan-nümâ adı verilen bu kadeh dolayısıyla da söz konusu edilmiştir (Yıldırım, 2008, 204-208). Muhibbi, Cem'in kadehine telmihte bulunur. Bazı beyitlerinde de dünyanın geçiciliğini vurgulamak için Cemşid'i kullanır.

Minnet itmezse ne gam Cemşid câmına dilâ

Şol gedâ meyhâne küncinde tuta meyle hazef (s. 425, 1373/2)

Ey gönül, Cemşid kadehine minnet etmezse dert değil. Şu yoksul meyhane köşesinde çömlek tutsun. Muhibbi, Cemşid'in kadehine minnet etmemek gayretindedir. Bu nedenle meyhane köşesinde çömlek tutup, dilenmeye razıdır.

‘Ömr dünyâ gibi çün bî-vefâdur

Dirîğ itdi buna Cemşid ü Dârâ (s. 48, 24/9)

Ömür dünya gibi vefasızdır; Cemşid ve Dara buna aman dedi.

Muhibbi, ömrün de dünya gibi geçici olduğunu ifade etmiştir. Cemşid ve Daraya da bu dünya kalmamıştır.

Cür'a-i 'ışkî Muhibbî çün ezel eyledi nûş

Çekemez minnetini olursa câm-ı Cemün (s. 460, 1504/5)

Muhibbi aşkın içkisinin yudumunu ezelden içti. Cem'in kadehinin minnetini ölse de çekmez. Muhibbi, aşk şarabını bezm-i eleste içtiğini Cem'in şarap kadehine minnet etmeyeceğini dile getirir.

Dârâ

Dârâ, divan şiirinde adı en çok geçen Acem hükümdarlarından birisidir. Büyük bir saltanat ve şaşaaaya malik olması, İskender'le olan efsânevî savaşları, tac ve tahtıyla dillere destan olmuş bir hükümdar olması, hem Acem hem de Türk şiirinde adından çokça bahsedilmesine sebep olmuştur. Dârâ, divan şiirinde bir ululuk, azamet ve şaşaa sembolüdür. Genellikle memduh övülürken onun üstünlüğünü ifade için kullanılmışsa da bazen de dünya hayatının geçiciliğini ve şairlerin istiğna hallerini ifadede zikredildiği olmuştur (Tökel, 2000, s. 155). Muhibbi de Dârâ'nın tacından beyitlerinde söz eder. Bazı beyitlerinde de dünyanın geçiciliğini vurgulamak için kullanır.

Gerekmez efser-i Dârâ yiter çün hâk-i dergâhun

Yaradan hakkı ol bana hemân tâc-ı sa'âdetdür (s. 300, 921/4)

Dârâ'nın tacı gerekmez, çünkü dergâhının toprağı yeter. Tanrı hakkı için, o, bana aynen mutluluk tacıdır.

Muhibbi, sevgilinin dergâhının toprağını başına tac eder. Öyle ki bu tac, Dârâ'nın tacından daha kıymetli bir mutluluk tacıdır.

Getirüpdür nice şehler cihâna

Kimin Dârâ kimin dârâb idüpdür (s. 332, 1033/6)

Dünyaya nice padişahlar getirerek kimini Dara gibi, kimini perişan etmiştir.

Muhibbi, dünyanın çok padişahlar gördüğünü bazılarının Dârâ gibi güç ve kuvvet sembolü olduğunu; bazılarının ise perişan olduğunu ifade eder.

Göreyim hâk-i mezelletde anı hâk ola tîz

Ayagun tozını kim mülket-i Dârâ'ya virür (s. 225, 656/4)

O ki ayağının tozunu Dârâ ülkesine verir. Onu alçaklık toprağında tez zamanda toprak olmuş göreyim.

Muhibbi, sevgilinin dünya malına olan düşkünlüğünü ayağının tozunu Dârâ mülkine vermesiyle sembolize eder. Sevgilinin bu nedenle alçaklık toprağında görmek ister. Çünkü dünya malına gönül vermenin sonu zelil olmaktır.

Efresiyab

Şahnâme'de İran ile yaptığı savaşlar nedeniyle geniş yer bulan Turan'ın en büyük hükümdarlarından. Kahramanlık ve saltanat sembolü bir kişiliktir. Divan şairleri tarafından memdûhun yüceltilmesi gayesiyle bir kıyas unsuru olarak ele alınır. Bazen de dünyanın geçiciliği ve boşluğunu anlatmak veya Şairlerin istiğna hallerini ifade için söz konusu edilir (Tökel, 2000, s. 159).

Gönlüm evini yıkdı yağmacı gönlüm ey dost

Garetde mâhir ancak Efresyâba benzer (s. 300, 922/3)

Ey sevgili, yağmada ustalığı ancak Efresyab'a benzeyen yağmacı gönlüm, gönlümün evini yıktı.

Muhibbi, gönlü yağmacı Efresiyab'a benzetir. Gönül bir ülkeye benzetilir, aşk'tan önce her şey yerli yerindedir. Ancak gönül aşka düşünce her şey yerle bir olur, talan olur. Bu nedenle şairimiz, yağmacı Efresiyab'a benzetir, gönlü.

Feridun

Pişdadi hanedanının altıncı hükümdarı olan Feridun, beş yüz yıl saltanat sürmüştür. Cemşid'den sonra İran tahtına geçen Feridun, İran'ın en büyük mitolojik kahramanıdır. Fars edebiyatında güç, zafer ve başarı simgesi olarak bilinen Feridun, torunu hükümdar olunca ölür. Büyüculük konusundaki ustalığı ve Dahhak'ı öldürmek için kullandığı gürzü nedeniyle de divan şiirimizde yer edinmiştir (Yıldırım, 2008:307-309).

Ser-â-ser 'âlemi gezdün turalım oldun Efridûn

Bu dehrün pençesin Rüstem olup 'âlemde burdun tut (s. 93, 183/2)

Turalım Feridun olup, dünyayı baştanbaşa gezdin. Rüstem olup, âlemde bu dünyanın pençesini burduğunu kabul et.

Muhibbi, Feridun gibi baştanbaşa dünyayı gezip, zafer elde etmesine; Rüstem'in dünyayı yenecek güçte pehlivan olmasına telmihte bulunur. Nihayetinde insan güçten düşüp, âlemi terk edecektir. Şair, insanın özünde güçsüz, dünyanın da geçici olduğunu anlatmak ister.

Sifâl-i köhne tutsa bir kişi meyhâne küncinde

Ferîdûn bilse özini ‘aceb mi câminı Cem hem (s. 593, 2002/3)

Bir kişi meyhane köşesinde kırık testi parçasından şarap içtiği zaman kendini Feridun kadehini de Cem’in kadehi bilse acayip olmaz. Muhibbi, meyhane köşesinde kırık testi parçasından içki içen bir kişinin hayal dünyasına sığınarak kendini Feridun, kadehini de Cem’in kadehi olarak hayal etse, şaşılmaz.

Rüstem oldun tualum yâhûd Ferîdûn-ı cihân

Kurtulur mısın ecelden kuvvet ile mâl ile (s. 720, 2471/3)

Rüstem veya dünyanın Feridun’u olduğunu kabul edelim; ecelden güç ya da mal ile kurtulabilir misin?

Muhibbi, Rüstem veya Feridun bile olursa, güç ve kuvvet ile ölümden kurtulmanın mümkün olmadığını ifade ediyor. Dünyanın geçici olduğunu hatırlatır bize, şairimiz.

Fağfur

Eskiden Çin hükümdarlarına verilen addır. Yine Çin’de porselenden yapılan kapkacağa da bu ad verilir. Bir rivayete göre Fağfur, Nuh peygamberin torunu olan Eşkan’ın soyundan gelme bir padişaktır (Pala, 1995: 177). Divan edebiyatında kıyas unsuru olarak kullanılır.

Cihâna şâh olmakdan sana kul olmadur fahrum

Gerekmez Kayser ü Dârâ olan hakân u fağfûrı (s. 800, 2766/5)

Benim gururum, övüncüm, cihana şah olmaktan ziyade sana kul olmaktadır.

Muhibbi, cihana şah olmaktan ziyade Allah’a kul olmayı tercih etmektedir. Şairimiz, padişah olmayı kul olmaya değişmez.

Siyavuş

Rivayetlere göre Siyavuş, babası Kavus’tan sonra ve Keyhüsrev’den önce Doğu İran’da egemenlik sürüp eski İran rivayetlerinde İran-Turan savaşları diye bilinen savaşlarda öldürülmüş güçlü bir hükümdardır (Yıldırım, 2008:632).

Sakin aldanma gönül virme bu dünyâya sakın

Bir eser kaldı mı gör Sâm ile Siyâvuşdan (s. 638, 2166/3)

Sakin aldanıp bu dünyaya gönül verme. Gör, Sam ile Siyavuş’dan bir eser kaldı mı?

Muhibbi, bu dünyanın kimseye kalmadığını anlamak için Sam ve Siyavuş’tan eser kalmadığını anlatmıştır. Dünyanın geçiciliği vurgulanmıştır.

Hüsrev (Perviz)

“İran’ın meşhur bir padişahı olan Hüsrev, sevgilisi Şirin ile münasebetleri ve Ferhad’la olan rekabeti, ona mukabil arzusuna erişmesi, üzerine bindiği atı, taşıdığı kılıcı, sahip olduğu ikbâl

ve iktidar bakımlarından ele alınır.” Hüsrev’in dikkat çekilen diğer bir özelliği ise şirin’e yaptırmış olduğu Kasr-ı şirin’dir. Ayrıca divan şairleri “hüsrev” sözcüğünün hükümdar anlamından da istifade ederek çeşitli söz oyunları yapmışlardır.

Virüpdür kûh-ken kûh içre başın

Leb-i şîrîni emdi şâh Pervîz (s. 356, 1119/2)

Dağ delici (Ferhat) dağ içre başını verdi. Şah Perviz, Şirin’in dudağını emdi.

Muhibbi, Ferhat ü Şirin aşkına telmihte bulunur. Ferhat, baltayla kafası ikiye bölünür, muradına eremez. Ancak Perviz lakaplı Hüsrev’in muradına nail olmasına telmihte bulunur.

Taht-ı Keykâvus tâc-ı Husrev’e meyl itmezüz

Bendelik çün âsitânunda müyesserdür bana (s. 54, 46/3)

Hüsrev’in tacına, Keykavus’un tahtına özenmeyiz. Çünkü ülkende kölelik, benim için daha kolaydır, bana nasip olmuştur.

Muhibbi, padişahların tacında ve tahtında gözü olmadığını sevgiliye kölelik yapmanın onun için daha kolay olduğunu ifade eder. Çünkü, saltanat şaşaaasının kendisini kulluktan uzaklaştıracağını düşünür.

İskender

Makedonya Kralı II. Philip’in oğlu olan İskender’le ilgili doğu ve batı medeniyetlerinde çeşitli anlatılar vardır. İskender, doğu kültüründe üç şekilde geçmektedir: İskender, Zülkarneyn ve İskender-i Zülkarneyn. Kur’ân’da Kehf süresinde ismi anılan Zülkarneyn ve tarihi bir şahsiyet olan Makedonyalı İskender ile ilgili anlatılar hep iç içe geçmiştir. M.Ö. 356 yılında dünyaya gelen İskender, daha yirmi yaşında iken Makedonya Kralı olmuştur. Genç yaşında Aristoteles’ten dil, edebiyat, siyaset ve felsefe konularında dersler almıştır. İskender tahta çıktıktan sonra Pers İmparatorluğu ile hesaplaşma planları yapmış ve kısa süre sonra çok kalabalık bir orduyla Pers hükümdarı Dârâ’ya (Daryuş) saldırıp Persleri mağlup etmiştir. Daha sonra Bâbil, Fenike ve başka pek çok şehri zaptetmiştir. Pers’lerin elindeki Mısır’ı almış ve daha sonra Persepolis gibi şehirlere saldırmıştır. Gittiği yerlerdeki halkın dini ve kültürel değerlerine saygılı davranan İskender, yeni yeni şehirler kurup bunlara İskenderiye ismini vermiştir. İran, Mısır ve Hindistan’a seferler düzenleyip ülkesini genişlettikten sonra, 32 yaşında iken içkili bir eğlencenin ardından ateşli bir hastalığa tutulmuş ve hayatını kaybetmiştir. İskender, çok büyük bir kumandan olmasına rağmen ahlaki zaafı, içkiye düşkünlüğü ve değişken karakteri yüzünden zalim biri olarak anılır (Firdevsi, 2015: 19-23).

Vâdi-i gamda Sikender gibi bu dil hastedür

Çıkmadan cânım meded ey çeşm-i hayvânımız (s. 374, 1183/4)

Bu gönül gam vadisinde İskender gibi hastadır. Ey hayat çeşmemiz canımız çıkmadan imdada koş.

Muhibbi, İskender'in ab-1 hayatı aramasına telmihte bulunur. Kendisini gam vadisinde hasta olduğunu ölmeden ab-1 hayatı yetiştirmesini ister.

Zâhidâ sanma esâsı yokdur bu 'ışkumun

Şöyle muhkemdür ki bir sedd-i Sikenderdür bana (s. 67, 89/4)

Ey sofu, aşkımin aslı temeli yok sanma. Öyle sağlam ki, benim için İskender'in seddi gibidir.

Muhibbi, yecuc ve mecuc akınlarına karşı halkın isteği üzerine İskender'in yaptığı sedde telmihte bulunur. Şairimiz, aşkını temelsiz bir yapıya değil, sağlam İskender Seddi' ne benzetir.

Aradum hemçün Sikender bulamadum âb-1 hayât

Beni ser-gerdân iden 'ayn-i zülâlündür senün (s. 452, 1474/3)

İskender gibi hayat suyunu aradım, bulamadım. Beni başı dönmüş, perişan yapan tatlı gözündür.

Muhibbi, İskender'in ab-1 hayatı arayıp bulamamasına telmihte bulunur. Sevgilinin güzelliğinden başı dönmüş, perişan halde olduğunu ifade eder, şairimiz.

Keyhüsrev

Ünlü İran hükümdarlarından Siyavuş'un oğlu olup şehname'de doğumu, savaşları, tahta geçmesi ve Efrasiyab'la olan mücadelesi geniş bir şekilde yer almaktadır. Övülenin kuvvet ve kudretinin yüceltiği beyitlerde genellikle yer verilir. Şâirler, memdûhu bu yönleriyle Keyhüsrev-i sâni olarak adlandırırılar. Bazen de dünyanın geçiciliğinden dem vurulurken dünyanın Keyhüsrev'e bile kalmadığı söylenerek öğütler verilir.

Efser-i Dârâ'ya virmez hil'at-ı Keyhusrev'e

Tâc-ı 'ışk ile mahabbet hil'atin Mecnûn giyer (s. 257, 773/4)

Dara tacı, Keyhüsrev kaftanı vermez. Aşk tacı ile aşk kaftanını Mecnun giyer.

Muhibbi, Dara'nın tacını, Keyhüsrev'in kaftanı ile padişahlık sembollerine telmihte bulunur. Ancak âşık olarak, kaftan ve tac giyinebilir. Aşkın verdiği delillikle hükümdarlık sembollerine kavuşur.

Keykubad

İran'ın Keyaniyân sülalesinden olup Key lakabını ilk kullanan hükümdardır. Adaletiyle ön plana çıkmıştır. Şehname'de Zâl tarafından tahta geçirildiği ve Efrasiyab'ı savaşta yendiği belirtilmektedir (Pala, 1995:292). Divan şiirinde genellikle diğer büyük hükümdarlarla birlikte övüleni yüceltme amacıyla tasavvurlara konu edilmiştir.

Ey Muhibbî itme dünyâ fikrini an âhirün

Kande gitti Husrev ü Cemşid ü Dârâ Keykubâd (s. 131, 321/5)

Ey Muhibbi, dünyaya bel bağlama ahireti düşün. Husrev, Cemşid, Dara, Keykubad nereye gittiler, ne oldular.

Muhibbi, dünyanın geçiciliğini vurgulamak için tarihte iz bırakmış padişahlardan örnek verir. Husrev, Cemşid, Dara ve Keykubad'dan eser kalmadığını ifade eden şairimiz, ölümün olduğunu hatırlatır.

Mani

Çinli bir nakkaş ve ressam olan Mani, Zerdüştlük ve Hıristiyanlık dinlerini birleştirerek Maniheizm dininin kurucusudur. Yaptığı muhteşem resimleri, insanlara birer mucize şeklinde göstererek Dininin birçok coğrafyaya yayılmasını sağlamıştır. Hürmüz'ün oğlu Behrâm tarafından katledilmiştir. Çoğunlukla Erteng, Erjeng ve Nigâristan adlı resim mecmualarıyla birlikte zikredilmiştir (Pala, 1995: 322-323).

Levh-i dilde yazmışam cânâ hayâlün nakşını

İtdüğüm nakşı benüm Mâni de tasvîr eylemez (s. 363, 1141/3)

Ey sevgili gönül levhasında hayalinin resmini yapmışım. Benim yaptığım bu resmi Mani bile yapamaz.

Muhibbi, sevgilisinin resmini gönlüne işlemiştir. Mani'nin resimdeki yeteneğine telmihte bulunarak, sevgilinin resmini yapmada Mani'nin bile kendisine rakip olamayacağını ifade eder.

Nakş-ı çîn itdi yine bâğı ser-â-ser Mâni-var

Yazdı yaprakları Hıtâ Rûmı olup rûzgâr gül (s. 501, 1665/2)

Bağı yine Mani gibi baştanbaşa çin resmi yaptı. Gül, yaprakları Hıta rüzgârı da Rum yazdı. Muhibbi, tabiattaki güzellikleri Mani'nin resimlerine benzetir.

Levh-i dilde hûblar tasvîrini nakş eyledi

Kim ki gördiyse beni didi ki Mânî sâniyem (s. 549, 1842/6)

Gönül levhasında güzeller tasvirini istedi. Kim beni gördüyse, ikinci Mani olduğumu söyledi. Muhibbi, gönül levhasında güzellerin tasvirini işlemedeki ustalığını Mani'nin ustalığıyla eşdeğer görüyor.

Sührab

Rüstem'in oğludur. Turan'da doğmuştur. Anası Türk'tü. Rüstem av için Semengan şehrine varıp, valinin kızını alır. Bir oğlu olur. Çocuk büyüdükten sonra Efresiyab'ın askerleriyle Keykavus cengine geldi. Orada babasıyla harbe tutuştu. Rüstem mağlup oluyorken bir hile ile Sührab'ı devirdi. Rüstem oğlu olduğunu anlar (Onay, 2013:33). Muhibbi de Rüstem ile Sührab'ın yaptığı cenge telmihte bulunur.

Kanlu hançer çeküp gamzen emân virmez emân

Sanki Rüstemdür gelür ceng itmeğe Sührâb ile (s. 747, 2571/4)

Yan bakışın kanlı hançer çekip, aman vermez. Sanki Rüstem'dir, Sührab ile cenk etmeye gelir.

Muhibbi, sevgilinin bakışlarını can alıcı, aman vermeyen savaşıya benzetir. Rüstem ile oğlu Sührab'ın birbirleriyle olan cengine telmihte bulunur. Sevgilinin yan bakışlarını Sührab ile cenk etmeye gelen Rüstem'in bakışlarına benzetir.

Neriman

Neriman, pehlivan demektir. Rüstem'in dedesi, Sam'ın babasıdır. Neriman, pehlivan idi (Onay, 2013:32). Divan şiirinde kahramanlık ve yiğitliği yönünden söz konusu edilir. Övülenin yüceltilmesi amacıyla Neriman da diğer mitolojik kahramanlarla beraber anılır (Tökel, 2000:240-241). Övülenin yüce sarayının merdivenlerinin büyüklüğüne nisbetle Nerîmân'ın tahtı en düşük mertebe olarak kalmaktadır.

Menzili gûr olduğunu 'âkîbet her kim bilür

Efser-i Husrevle ol taht-ı Nerîmân istemez (s. 376, 1191/4)

Sonunda gideceği yerin çukur, mezar olduğunu bilen kişi Hüsrev'in tacını, Neriman'ın tahtını istemez.

Muhibbi, fani dünyanın geçici makamlarına heves etmez. Hüsrev'in tacı, Neriman'ın tahtında gözü yoktur.

Tanıyup kuvvetün tutma zamân ile güreş

Basar âhır seni ger Rüstem ü Nerîmân ol (s. 525, 1755/4)

Kuvvetini tanıyıp zaman ile güreş tutma. Rüstem ve Neriman olsan bile sonunda seni yener.

Muhibbi, dünyanın en güçlü pehlivanları Rüstem ve Neriman'ı bile yendiğini ifade eder. İnsanoğlunun acziyetini vurgular.

Nuşirevan (Kisra)

İran Sasaniyan hükümdarlarından Nuşirevan'ın lakabı Kisra'dır. Hüsrev, kelimesinin Arapçasıdır. Hz. Muhammed bunun zamanında dünyaya teşrif buyurmuşlardır. Nuşirevan-ı adil de denir (Onay, 2013:32). Divan edebiyatında adaletin simgesi olarak kullanılır.

Leblerüne dineli Nuşirevan

Oldı zülfün ana zencîr-i 'adîl (s. 509, 1695/3)

Dudaklarına Nuşirevan deneli, saçın ona adalet zinciri olmuştur.

Kâfir idi 'adl kılduğu için Nûşirevân

Görmedi nâr-ı cehimi didiler a'râfa el (s. 514, 1711/4)

Nuşirevan kafirdi, adaletli olduğu için cehennem ateşini görmedi. Arafa gel dediler.

Muhibbi, Nuşirevan'ın adaletine telmihte bulunur. Ancak kendisi Müslüman olmadığı için cehenneme atılmaktan kurtulur. Cennet ile cehennem arasında olan arafa atılır.

Rüstem

İran'ın ünlü kahramanı. Adı şehname'de övgüyle anılır. “Rüstem-i Dastan, Rüstem-i Zal, Pur-ı Zal, Zal-i Zer, Pur-ı Destan-ı Tehemten, Heft-han-ı Acem” gibi sıfatlar hep onundur. Eski şiirimizde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasidelerde anılan Rüstem, Cemşid soyundan gelen Neriman'ın torunu ve Sam'ın oğlu olan Sicistan ve Seyistan hükümdarı Zal'ın oğludur. Daha delikanlılığında birçok devleri öldürmüş ve olağanüstü başarılar göstermiştir. M. Ö. 4. Asırda Keykavus zamanında yaşadığı sanılmaktadır. Turan hükümdarlarıyla ve Efresiyab ile olan savaşları yanında Siyavuş'u öldürmesi ve Güştab'ı esaretten kurtarmasıyla ünlüdür. Zerdüş dinine girmemiş ve İsfendiyar ile savaşmamıştır. Zal, koca karı demektir. Zal-ı zer de yine beyazlıktan dolayı ona verilen lakaptır. Bu hali uğursuzluk sayan babası Sam, onu Elburz dağına atmış. Zal, orada simurg denen kuş tarafından beslenip büyütülmüş ve kendisine “Dastan” denilmiştir. Dastan, “hile” demektir. Bu nedenle Rüstem'in adı zülf, kaş, göz, gamze gibi öldürücü ve hilekâr özelliklerle birlikte kullanılır. (Pala, 1995:455)

Kaşı yayı sahtdur çekmez anı Rüstem dahi

El urup neylersin ey dil yok yire bir zordur (s. 272, 826/4)

Kaşı yayı çok serttir, onu Rüstem dahi çekemez. Ey gönül, el vurup, neylersin, yok yere zorluğa girersin.

Şair, sevgilinin kaşlarını yaya benzeterek, pehlivan Rüstem'in bile bu yayı çekmeye gücünün yetmeyeceğini dile getirir.

Sanma âsân dilâ ma'reke-i derd ü gamı

‘İşk ile ceng idemezsin olasın Rüstem-i Zâl (s. 498, 1654/3)

Ey gönül dert ve gam savaş alanını kolay sanma. Zaloğlu Rüstem bile olsan aşk ile savaş edemezsin. Muhibbi, aşkın yıkıcı gücünü Zaloğlu Rüstem gibi bir yiğidi bile devireceğini anlatır. Aşk üzüntü ve kederiyle herkesi devirecek güçtedir.

Kaşun kemânı berkdür kimdür anı çeken âh

Kim kavs-i Rüstem oldı nisbet ana kebâde (s. 692, 2365/5)

Kaşının yayı serttir, onu kim çekebilir. Rüstem' in yayı ona nispet oldu.

Muhibbi, sevgilinin kaşlarını yaya benzetir. Ancak yayı çekmenin üstün güç gerektireceğini, bunu Rüstem'in yayıyla karşılaştırır.

Zal

Sam'ın oğlu, Rüstem'in babasıdır. Anasından saç, kirpik ve kaşları beyaz doğduğundan ve babası oğlu olduğunu inkâr ettiğinden hile ile bir dağa atılmıştı. Orada Simurg tarafından beslenmişti. Bu hile dolayısıyla adına Destan ve saçının beyazlığından dolayı ihtiyar demek olan Zal denilmiştir (Onay, 2013:33).

Kaşların yayını cânâ Zâl u Rüstem çekmeye

‘Âşık-ı dil-hastelere var mı bu mikdâr güc (s. 124, 295/2)

Ey sevgili, kaşların öyle bir yay ki Zal ve Rüstem bile böyle yay çekemez. Gönlü hasta âşıklara böyle bir güç var mı?

Muhibbi, sevgilinin kaşlarını yaya benzetiyor. En ünlü pehlivanlar Rüstem ve Zal bile bu yayı çekmeye muktedir değildir.

Ey Muhibbî bağlama dünyâ denîdür

Çün bilürsin kimseye itmez mahabbet işbu Zâl (s. 511, 1700/5)

Ey Muhibbi, dünya alçaktır, ona gönül bağlama. Çünkü bu ihtiyarın kimseye sevgi göstermediğini bilirsin. Zal, saçlarının beyazlığı dolayısıyla ihtiyara benzetilir. Şairimizde bu yönüyle dünya ve Zal arasında benzerlik kurmuştur.

‘İşk yâyı katı yâdur değme kes el urmasun

Sor bana çekmez anı ger Zâl ü Rüstem bil ten (s. 607, 2051/6)

Aşk yayı serttir, herkes el sürmesin. Onu gerçi Zal ve Rüstem çekemez, ama sen bana sor.

Muhibbi, aşk yayını en yiğit pehlivanların bile çekemeyeceği kadar sert olduğunu bu durumu en iyi kendi bildiğini ifade ederek aşkının ne kadar büyük olduğunu da ifade etmek istemiştir. Zal ve Rüstem'in yiğitliğine de telmihte bulunmuştur.

Kutsal Kitaplarda Doğrudan veya Dolaylı Olarak Adı Geçen Şahsiyetler

Hızır

Hızır, âb-ı hayâtı içerek ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılan, peygamber veya velî olduğu konusunda ihtilaflar bulunan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızır'ın Hz. Musâ'ya önderlik ve rehberlik yaptığı inancı da mevcuttur. Ölmezlik sırrına vakıf olduğu ve darda kalanlara yardım ettiği düşünülür (Tökel, 2000: 361). Ayrıca Hızır, Hızır-İlyas-İskender anlatılarının kahramanlarından. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Musa'yla birlikte yaptığı deniz yolculuğuna değinilmektedir.

Hızır ger arayarak buldı ise âb-ı hayât

Pir-i meyhâne keremden anı her an getirür (s. 283, 862/4)

Hızır eğer hayat suyunu arayarak buldu ise, meyhane piri de onu kereminden her an getirir.

Muhibbi, meyhanede sunulan şarabı, Hızır'ın ab-ı hayatına eşdeğerde görür. Aradaki tek fark Hızır, ab-ı hayatı arayarak bulmuş, meyhaneci ise onu lütuf olarak sunar.

Hızır tâlib olmaz idi bilse ger âb-ı hayât

Hat-ı sebzün arasında o leb-i meygündür (s. 333, 1036/3)

Hızır, yeşil hattının (yüzündeki tüylerin) arasında o kırmızı dudacağının olduğunu bilseydi hayat suyuna talib olmazdı.

Muhibbi, sevgilinin dudacağını ölümsüzlüğe ulaştıran ab-ı hayatla eşdeğerde görür. Hızır'ın sevgilinin dudaklarını görseydi ab-ı hayatı aramayacağını ifade eder.

Âb-ı hayât vardır 'aceb ol dehen midür

Yâhûd bu hızır-ı zinde ki dirler emen midür (s. 277, 842/1)

Hayat suyunun olduğu yer acaba o ağız mıdır? Ya da bu ölümsüz Hızır'ın emdiği yer midir, derler.

Muhibbi, sevgilinin dudacağını ab-ı hayat olarak görür. Sevgilinin dudacağını görenlerin Hızır'ın emdiği yer mi diye soracaklarını söyleyerek istifham sanatına başvurur.

Firavun

Eski mısır'da Amalika-Kıbt padişahlarının hususi ünvanlarıdır. Hazret-i Musa'ya iman etmeyip zulmeden Velid bin Mus'ab adında imiş. Dilimizde inat ve gururda ileri gidenlere denir (Onay, 2013:180).

Dehr Fir'avnın meğer îmâna da'vet itmeğe

Gösterür mu'ciz yed-i beyzâyı Mûsî-vâr gül (s. 512, 1704/8)

Gül dünya Firavununu imana davet için sanki Musa gibi beyaz el mucizesini gösterir.

Muhibbi, Firavun'u imana davet eden Hz. Musa'nın elini koyundan çıkardığında eli beyazlar. Hz. Musa'nın mucizesine telmihte bulunarak, gülün dünya firavununu imana davet ettiğini ifade eder.

Sakın dünyâyâ mağrûr olma magrûr

Ne aldı gitti Fir'avn ile Hâmân (s. 638, 2167/6)

Sakın dünya malıyla gururlanma. Haman ile Firavun ne alıp, götürdüler?

Muhibbi, dünya malıyla gururlanan nice zorbaların bu dünyadan bir şey götüremeden gittiklerini anlatır. Firavun ve Haman'ın durumlarına telmihte bulunarak, düşüncesini güçlendirir.

Karun

Hz. Musa'nın akrabasından olup delaletiyle toprağı altın yapma sanatı olan kimyayı öğrenmiş ve bu sayede çok zengin olmuştu. Karun, sonra Hazret-i Musa'nın istediğı binde bir zekâtı vermediğinden yere batmıştır (Onay, 2013:249).

Meyl-i dünya ile cem itdüğüçün sim ü zeri

Düşüben ka'r-ı zemin içre Karun anılır (s. 342, 1070/4)

Karun dünyaya mala önem verip altın ve gümüşü topladığı için yerin dibine düşmesiyle anılır.

Muhibbi, Karun'un yerin dibine batmasına telmihte bulunarak dünya malına itibar etmemenin gerekliliğini vurgular.

Yar çünkim nazar itmez bu gözüm karasına

Mal-ı Karun ise de ko yire giçsün demümüz (s. 368, 1163/2)

Madem ki sevgili gözümün karasına bakmaz, bırak zamanımız Karun'un malı ile dolsa da yere geçsin.

Muhibbi, sevgilinin kendisine bakmamasından ötürü müteessirdir. Sevgiliyle göz göze gelemedikten sonra Karun kadar zenginlik onun için bir anlam ifade etmez.

Her kim tecerrüd itdi çıkdı göge çü 'İsi

Her kim tama' da kaldı giçdi yire çü Karun (s. 670, 2281/3)

Kendini dünya malından uzak tutan, İsa gibi göge çıktı. Aç gözlülük edenler ise Karun gibi yere gömüldü.

Muhibbi, dünya malına tamah etmeyenlere Hz. İsa'nın göge çekilmesi olayına telmihte bulunarak Allah katında ödülünün büyük olduğunu ifade eder. Dünya malına tamah edenlerin durumuna da Karun olayına telmihte bulunarak sonlarının hüsrana olacağını hatırlatır.

Şeddat

Hûd peygamber zamanında yaşamış olup Yemen'deki Âd kavminin hükümdarı idi. Zamanında birçok yapılar ve bentler inşa ettirmiş ve kendisine kibir gelip tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bunu ispat için de Bağ-ı İrem denilen bir bahçe ve içine saray yaptırmıştır. Bu bahçe ve saray o derece güzel ve kıymetli taşlarla yapılmış ki Şeddat halkına, buranın Cennet'ten daha güzel bir yer olduğunu söylemiştir. Meğer Şeddat Cennet'in vasıflarını Hûd peygamberden dinlemiş. İrem bağı, Sûriye'de yapılmıştır. Bahçenin yapımı bitince Şeddat ordusuyla birlikte oraya giderken yolda helâk olmuştur. Rivayete göre önce Şeddat ölmüş, sonra ordusu ve yaptırdığı Bağ-ı İrem yok olmuştur. Bugün burda yapılan binalara Şeddati bina denilir (Pala, 1995:504).

Ey Muhibbi dehr elinden padişehlerdür zebun

Eyledi Keyhüsrev ü Cemşid ü Şeddat elgıyas (s. 115, 263/5)

Ey Muhibbi, dünyanın elinde Keyhüsrev, Cemşid ve Şeddad gibi padişahlar bile zayıf kaldı, güçsüz düştü. İmdat istediler.

Muhibbi, dünyanın geçiciliğini vurgulamak için güçlü padişahlardan örnek vererek, Şeddad, Keyhüsrev, Cemşid'e telmihte bulunur.

Yecuc ve Mecuc

Nuh Peygamber' in oğlu Yafes'in soyundan gelen ve Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde bahsi geçen kabiledir. Bu kabilenin ortaya çıkışının kıyâmet alameti olacağına inanılmaktadır. Bu kavmin öne çıkan özellikleri belalı olmaları, yeme içmede aşırılığa kaçmaları ve insanlığı sıkıntıya sokacak olmalarıdır. Divan edebiyatında kötülük ve şer timsali olarak yer verilen Ye'cüc Me'cüc, yıkıcılığı nedeniyle gam ve kederle ilişkilendirilmiştir. Şâirler, özellikle memduhu överken Zülkarneyn tarafından yapılan sedde telmihte bulunurlar (Erzen, 2013:851). Muhibbi, İskender-i Zülkarneyn'in yec'uc Mec'uçlara karşı yapılan sedde telmihte bulunur.

Bulmasun ye'cuc-ı nefsün yol dilersen kalbüne

Bağla tevhid ile anı sedd-i İskender gibi (s. 857, 46/2)

Nefsin kötülükleri kalbine gidecek yol bulmasın istersen, onu İskender 'in seddi gibi Tanrı birliği ile bağla.

Muhibbi, nefsin kötülüklerinden korunmak için İskender'in yecuc mecucların akınını önlemek için yaptığı sed gibi tevhidle kalbini kötülüklerden koru, diyor. Allah sevgisi, kalbi kötülüklerden korur.

Mutasavıflar-Hükema-Filozoflar

İbrahim Edhem

Künyesi Ebu İshak'tır. Babası Belh'te hükümdardı. Bir gün avda dolaşırken kulağına “Bunun için mi dünyaya geldin?” sesi gelmekle, yahut bir rüya görmekle abâ giyerek bir müddet dağlarda, mağaralarda riyazet ve ibadetle meşgul olduktan sonra Mekke'ye giderek mücavir olmuş, imam ve velilerle sohbetten sonra Şam'a giderek bağ bekçiliği ve sonra Lazkiye'de vefat etmiştir (Onay, 2013:150). Divan şiirinde hükümdarlığı bırakıp dervişliği seçmesi yönüyle kullanılır.

‘İşka düşdüm şah iken itdüm bugün fakri kabul

Gördiler ahvalümü İbrahim Edhem sandılar (s.344, 1076/5)

Aşka düştüm, padişah iken bugün fakirliği kabul ettim. Bu durumu görünce beni İbrahim Edhem sandılar. Muhibbi, tacı bırakıp dervişliği kabul eden İbrahim Edhem'e kendisini benzetir.

Aristo

İslâm literatüründe Muallim-i Evvel ve Sâhibü'l-Mantık unvanlarıyla anılan ünlü Yunan filozofudur. “Doğu edebiyatlarında menkıbevî hayatı, felsefesi, akıl ve hikmet sembolü

olması, Eflatun'un talebeliğini ve İskender'in danışmanlığını yapması gibi birçok özelliğiyle yansımaları olan Aristo, divan edebiyatında da karşımıza çıkmaktadır. Edebiyatımızda daha çok, Aristo, Risto, Ristotales, Aristû, Arestû, Aristalis Ristalis, Aristotalis, Aristoteles gibi isimlerle anılan filozof, akıl ve tedbîr timsali olarak sembolize edilmiştir. Şairler çoğunlukla memdûha yaptıkları övgüde Aristo'yu bir karşılaştırma veya benzetme unsuru olarak kullanmışlardır. Bazen de aklın aşk karşısında acizliğini vurgulamak açısından, aklın sembolü kabul edilen Aristo zikredilmiştir. Eflatun; Aristo'nun hocası, Sokrat'ın öğrencisi ünlü Yunan filozofudur (Erzen, 2013:851).

Kim içerse cür'a-i la'lin bulur taze hayat

Dimiş anuñçün Aristo ana ruh-ı sanidür (s. 243, 724/2)

Kırmızı şarabın yudumunu kim içerse, taze hayat bulur. Onun için Aristo ona ikinci ruhtur demiş.

Nola taze düşürse bade canı

Aristo çünkü dimiş ruh-ı sani (s. 784, 2704/1)

Şarap canı tazelese şaşılmaz. Çünkü Aristo ikinci ruh demiş.

Lokman

Kur'an-ı Kerim'de, adına bir sure vardır. (sure, nr. 31) Hakkında "Doğrusu Lokman'a, Allah' a şükret diye ilim ve anlayış verdik. Kim şükrederse, ancak kendi nefsi için şükreder. Kim de nimeti inkâr ederse, şüphe yok ki Allah (onun şükrüne) muhtaç değildir, Hamid'dir (Lokman/12)". buyurulmaktadır. Hekimliğin piri ve sembolü olarak bilinir (Pala, 1995:349).

Leblerünün hastasiyem niçün itmezsin deva

Eyle gel hikmet kitabı üzre Lokman ile bahs (s. 117, 271/3)

Dudaklarının hastasıyım, niçin bir çare bulmazsın. Gel, Lokman ile hikmet kitabı üzerine bahse tutuş.

Muhibbi, sevgilinin dudaklarını deva bahşeden ilaca benzetir. Sevgilinin dudakları öyle ki hikmet kitabı yazan Lokman ile bahse tutuşacak düzeydedir.

Derdümi 'arz eyledüm Lokmana derdüm bilmedi

Bilürem derdüme ancak la'l-i dilberdür emüm (s. 551, 1849/4)

Derdimi Lokman' a sundum, derdimi bilmedi. Derdime ilacım ancak sevgilinin dudağıdır, bilirim. Muhibbi, aşk derdine dermanı Lokman hekimin bile bulamadığı, sevgilinin dudakları aşk derdine çaredir.

Leblerinden gel 'ilac eyle bu ben dil-hasteye

Bilürem ki okumuşdır hikmet-i Lokman ile (s. 747, 2570/2)

Gel, bu gönlü hastaya dudaklarından ilaç eyle. Zira Lokman'ın bilgisi ile okuduğunu bilirim.

Muhibbi, sevgilinin dudaklarını Lokman'ın deva bahşeden hikmetlerini okuduğu için kendisine derman olacağını düşünür.

Calinus

Eski Greklerin en büyük hekimlerinden biri. Bokrat ile birlikte hekimlikteki mahareti nedeniyle anılır. Calinus Bergama'da doğmuş, Roma'da ömür sürmüştür. Hekimlik üzerine yazdığı eserler Arapça'ya çevrilmiş ve İslam dünyasını etkilemiştir (Pala, 1995:103).

Çaresi can virmek ise derd-i 'ışkun akıbet

Ana da ey dil ne Calinus u ne Lokman gerek (s. 478, 1574/2)

Aşk derdinin son çaresi can vermek ise ey gönül ona da ne Lokman ne Calinus gerekir?

Muhibbi, aşk derdinin son çaresinin ölüm olduğunu, bu durumda lokman ve Calinus gibi hekimlerinde çare olmayacağını ifade ediyor.

Nabz-i 'aşıkdan elün çek bilmezsin ey tabib

Bi-deva derddür gerekse anı Calinusa sor (s. 151, 392/3)

Ey doktor, âşık nabzından elini çek, o dertten anlamazsın. O, devasız bir derttir, öğrenmek istersen Calinus' a sor.

Muhibbi, ünlü hekim Calinus'a telmihte bulunarak, aşkın devasız dert olduğunu vurguluyor. Çünkü âşık, bu dertten kurtulmak istemez. Bu durum Calinus'a sorulsa bile cevabın değişmeyeceğini ifade ediyor, şairimiz.

Aşk Hikâyelerinin Kahramanları

Leyla vü Mecnûn

İslam edebiyatında, mesnevi konusu olan aşk hikâyesidir. Hikâye kahramanlarının gerçek kişilikler olduğu sanılmaktadır. Bir rivâyete göre Mecnun, şair Kays b. Mülevvaha'l-Âmiri'nin lakabıdır ve bu hikâye onun şiirlerinin yorumundan doğmuştur. Ancak onun Emevi ailesinden olup amcasının kızını seven bir genç olduğunu ileri sürenler de vardır. Leyla'nın gerçek adı ise Leyla b. Mehdi b. Sa'dil-Âmiri'dir. Divan şiirinde Leyla, âşığa karşı acımasız olan sevgilinin sembolü iken Mecnûn, aşk ve kedere bulanmış âşığın karşılığıdır. Divan şairleri Leyli (karanlık, gece) ve Mecnun (deli, aşk çılgını) kelimeleri üzerinde sanatlar yapmışlar ve sevgilinin saçını ve âşıklığını birer mazmun haline getirmişlerdir (Pala, 1995:347-349).

Bağlanıp dil zülfünün bendine şeydalık sever

Ey saçı leyli olan Mecnun rüsvâlık sever (s. 295, 907/1)

Gönül saçının teline bağlanıp delilik, çılgınlık yapmayı sever. Ey saçı Leyla olan sevgili Mecnun olan rüsvalık yapmayı sever.

Muhibbi, sevgilinin saçlarına gönlünü kaptırmış, Mecnun'a dönmüştür. Leyla ile Mecnun aşkına telmihte bulunarak aşkının büyüklüğünü anlatmak istemiştir.

‘İşk ile oldunsa Mecnuna mu’adil ey gönül

Her neye baksan yazılmış suret-i Leylayı gör (s. 339, 1060/3)

Ey gönül aşk ile Mecnun’a akran oldunsa, her baktığında yerde yazılmış Leyla’nın yüzünü gör.

Muhibbi, sevgilinin aşkıyla Mecnun gibi her baktığı yerde Leyla’nın yüzünü görmektedir. Leyla ile Mecnun aşkına telmihte bulunmuştur.

Ferhad ü Şirin

Hüsrev ü Şirin olarak da bilinen hikâye divan edebiyatında da mesnevi konusu olarak işlenmiştir. Hikâye Ferhad, Şirin ve Hüsrev etrafında döner. Şirin’e kavuşma yolunda Bîsütûn denen dağı delen âşıktır Ferhad. Şiirde sevgilisi uğruna birçok güçlüğü göze alan âşığı sembolize eder. Şirin kelimesinin tatlılıkla ilgili anlamlarından faydalanılarak daha çok dehen (ağız) kelimesiyle birlikte kullanımı hayli yaygındır (Pala, 1995:185). Muhibbi bu kullanımları divanında örneklendirmiştir.

Turra-i Leyla saçuna bu gönül Mecnun olup

La’l-i Şirin-karuna canum dahi Ferhaddur (s. 333, 1038/2)

Leyla kıvrımlı saçına bu gönül Mecnun olup, Şirin işli dudağına canımda Ferhat’ tır.

Muhibbi, sevgilinin saçlarına Leyla’ya kendisini de Mecnun’a benzetir. Sevgilinin dudağı Şirin kendisi de uğruna dağ delen Ferhat’ tır. Şairimiz Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin aşkına telmihte bulunarak aşkının büyüklüğünü ifade eder.

Her kişi can terk ider sanma leb-i Şirin çün

Anı kim Ferhad ider ‘ışk içre perviz eylemez (s. 382, 1211/3)

Şirin dudağı için sanma herkes canını verir. Onu ancak Ferhad yapar. Aşk içinde perviz yapmaz.

Yiridür dir isem şirin lebüne

Ki Ferhade dil-i avare benzer (s. 273, 830/3)

Dudağına şirin der isem, yeridir. Zira avare gönül Ferhad’a benzer. Muhibbi, sevgilinin dudağını Şirin’e benzetir. Kendisini de ona ulaşmaya çalışan Ferhad’a benzetir.

Vamuk ü Azra

Var mı mislün ey sanem didüm didi ‘Azra meğer

Ya bana manend ne var Vamık-ı şeyda meğer (s. 265, 802/1)

Ey sevgilim, eşin, benzerin var mı dedim, belki Azra dedi. Ya benim gibisi var mı dedim, belki divane Vamık dedi.

Ezelden olmuşam ‘âşık yüzüne gün disem layık

Ki sen ‘Azra vü ben Vamık niçün dün gece gelmedün (s. 463, 1515/4)

Ezelden âşık olmuşum, yüzüne güneş desem uygundur. Sen Azra, ben Vamık, dün gece gelmedin? Muhibbi, ezelden âşık olduğu sevgilisinin yüz güzelliğini dünyayı aydınlatan güneşe benzetir. Aşklarının büyüklüğünü de Vamık u Azra aşkına telmihte bulunarak anlatır.

Gerçi hicran eyledi ‘âlemde ser-gerdan beni

Dostlar ‘Azra gamın çekmekte güya Vamıkam (s. 547, 1834/2)

Gerçi dünyada ayrılık beni başı dönmüş, mecnun yaptı. Dostlar, Azra gamını çekmede sanki Vamık olmuşum. Muhibbi, aşkın ayrılığından deliye dönmüş, Vamık’ın Azra’ya olan özlemine muadil bir acı çekmektedir.

Süheyl ü Nevbahar

Yolına can meta’ın harc kıldı

Anar mı Nev-baharı gör Süheyl (s. 787, 2716/4)

Yoluna can malını saçtı, gör. Süheyl’i Nevbahar’ı anar mı?

Muhibbi, sevgilinin yoluna canını feda edebileceğini bu durumda Süheyl ü Nevbahar aşkını anmanın yersiz olacağını anlatır. Aşkının büyüklüğünü ifade etmek için Süheyl ü Nevbahar aşkına telmihte bulunmanın gereksiz olduğunu ifade ediyor, şairimiz.

SONUÇ

Muhibbi, divanını oluştururken mitolojik kahramanların vasıflarından yararlanarak güçlü ifade gücüne ulaşmıştır. Aşkının büyüklüğünü anlatmak için Leyla ile Mecnun, Vamık u Azra, Ferhat ile Şirin, Süheyl ü Nevbahar aşklarıyla aşkını kıyaslar. Aşkının herkesin aşkıdan daha üstün ve samimi olduğunu vurgular.

Muhibbi, dünyanın geçiciliğini vurgulamak için tarihi şahsiyetlerin özellikle acem kahramanlarını örnek gösterir. Bu vefasız dünya padişahlara, pehlivanlara bile kalmamıştır. Dârâ, Keykubad, Keyhüsrev, Zâl, Neriman, Behram-ı Gur, İskender, Feridun gibi tarihi şahsiyetlerin bile zamana yenik düştüğünü ifade eder.

Muhibbi, Kuran-ı Kerim’de zikredilen tarihi şahsiyetlere de atıfta bulunmuştur. Karun, Şeddad, Firavun gibi şahsiyetlere de bu dünyanın kalmadığını ifade eder.

Muhibbi, halk arasında yaygın bir şöhrete sahip olan Lokman’ın bile aşk derdine deva olmayacağını ifade eder. Calinus, Aristo gibi Yunani şahsiyetleri de kullanır. İbrahim Edhem’ in taht ve tacını bırakmasına da telmihte bulunur. Muhibbi, mitolojik ve efsanevi kahramanları kullanarak hayal dünyamıza farklı pencereler açar.

KAYNAKÇA

AKÜN, Ömer Faruk, *Divân Edebiyatı*, İstanbul, İSAM Yayınları.

ERZEN, Mehmet Halil, *Divan Şiirinde Efsanevi ve Mitolojik Şahısların Kullanımına iyi bir örnek: Nev’izâde Atâyi Divanı*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring 2013,s. 835-854.

FİRDEVSİ, *İskendernâme* (Haz: Nimet Yıldırım), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2015.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

HORATA Osman, (Ed. Mustafa İsen), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.

MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.

TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, 1.baskı.

YEKBAŞ, Hakan, “*Divan şiirinde Yunanî şahsiyetler.*” The Journal of International Social Research (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), KLâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı-, Volume:3, Issue:15.

ŞİŞMAN Bekir ve KUZUBAŞ Muhammet, *Şehname’nin Türk Kültür ve Edebiyatı’na Etkileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, 2008.